

مجموعه مقالات
نخستین همایش بین المللی

باسم غنی

ب کوشش :

فریار جواهریان
فاطمه حیدری

سرشناسه: همایش بین المللی باغ ایرانی (نخستین: ۱۳۸۳: کاشان)
International Congress of Iranian Garden (۱th: ۲۰۰۴: kashan)

عنوان و نام پدیدآور: مجموعه مقالات نخستین همایش بین المللی باغ ایرانی/ به کوشش فریار جواهریان، فاطمه حیدری، [با همکاری] سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، موزه هنرهای معاصر تهران، مهندسان مشاور گام ما.

مشخصات نشر: تهران: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری، ۱۳۹۶
مشخصات ظاهری: ۴۱۲ ص: مصور (رنکی)، جدول: ۲۲×۲۹ س م.
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۴۱۳-۷۵-۵

وضعیت فهرست نویسی: فیپا

یادداشت: کتابنامه: ص. ۳۹۶-۴۰۳.

موضوع: باغ های ایرانی، کنگره ها

موضوع: Gardens-Persian--Congress

موضوع: باغ های ایرانی، تاریخ، کنگره ها

موضوع: Gardens-Persian--History--Congress

موضوع: باغ های --ایران--تاریخ

موضوع: Gardens--Iran--History

شناسه افزوده: جواهریان، فریار، ۱۳۳۱-گردآورنده

شناسه افزوده: حیدری، فاطمه، ۱۳۵۸-مرداد-گردآورنده

شناسه افزوده: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری

شناسه افزوده: Research Institute of Cultural Heritage & Tourism

شناسه افزوده: سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری

شناسه افزوده: Cultural Heritage, handicrafts and Tourism Organization

شناسه افزوده: موزه هنرهای معاصر تهران

شناسه افزوده: مهندسان مشاور گام ما

رده بندی کنگره: DSR ۱۳/۵۸ ۱۳۸۳

رده بندی دیویی: ۹۵۵/۰۰۴۳

شماره کتابشناسی ملی: ۴۸۱۸۹۵۲

مهندسان مشاور گام ما

موزه هنرهای معاصر تهران
Tehran Museum of Contemporary Art

مرکز معرفی فرهنگی

مجموعه مقالات نخستین همایش بین المللی باغ ایرانی

به کوشش: فریار جواهریان، فاطمه حیدری

ترجمه: مهدی فتوحی، امیر هوشنگ مهرپرور، حمیده فرمانی

ویراستار: فریار جواهریان، فاطمه حیدری، اصغر مهر پرور

شیما شایگان، یاسمن کریم بخش، ندا دیبازر

طرح جلد: کاشی کاری باغ کاخ موزه گلستان، عکس از فرشید مثقالی

طرح و اجرا: فرشید مثقالی

حروفچینی: اکرم رسولی

مدیر تولید و چاپ: آرش منوچهری

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

چاپ اول: ۱۳۹۶

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۴۱۳-۷۵-۵

ناشر: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری

تمام حقوق برای ناشر محفوظ است.

نشانی: تهران، خیابان امام خمینی، ابتدای خیابان سی تیر، پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری

تلفن: ۰۲۱-۶۶۷۳۶۵۲ تا ۰۲۱-۶۶۷۳۶۷۸

تارنما: www.richt.ir

فروشگاه الکترونیکی کتاب: www.richtbook.ir

فهرست مطالب:

۶	سید محمد بهشتی	مقدمه ریاست سازمان میراث فرهنگی وقت
۸	سید احمد محیط طباطبایی	سخن دبیر اجرایی همایش
۱۰	محمد امین میرفندرسکی	سخن دبیر علمی همایش
۱۲	فریار جواهریان - فاطمه حیدری	مقامه گردآورندگان
۱۴	هیئت علمی همایش	بیان پایانی همایش

مقالات

مبانی نظری باغ ایرانی

۱۸	سید محمد بهشتی	غزل باغ ایرانی
۲۲	محمد امین میرفندرسکی	باغ ایرانی چیست
۲۴	محمد منصور فلامکی	عکس رخ باغ
۳۲	عادل فرهنگی	چرایی پیدایی باغ ایرانی

منابع بازشناسی باغ ایرانی

۳۸	مسعود نصرتی	باغ های ایرانی به روایت شاهنامه
۵۰	احسان اشراقی	عبدی بیگ - تصویرگر باغ ها و کوشک ها
۵۴	علی اشرف زاده صادقی	باغ و کلمات مترادف آن در زبان فارسی
۵۶	حسین سلطان زاده	باغ ایرانی به روایت متون ادبی
۶۴	آریاسب دادبه	باغ ایرانی و حکمت مینوی

سیر تحول باغ ایرانی (در گذر زمان)

۷۴	حشمت الله متدین	استقرار باغ های ایرانی
----	-----------------	------------------------

ساختار کالبدی باغ ایرانی

۸۰	محمد ابراهیم باستانی پاریزی	هواخوری باغ
۹۰	محمد حسن ابریشمی	گل و گیاه و باغ و بهشت در فرهنگ ایرانی
۹۸	غزاله روحانی	گیاه در باغ ایرانی
۱۰۲	لوییجی زان گری	سرو ابرقو
۱۱۴	محمد علی طهماسبی	باغ های تجاری و تولیدی
۱۱۸	نظامعلی درگی	تأثیر باغ های سنتی بر روند آبخوانداری و کشاورزی پایدار
۱۲۴	جوزیه باربه را	کشاورزی و باغداری در سیسیل عرب و نورمن
۱۳۲	فرهاد فخار تهرانی	حمام های باغی
۱۴۰	عبدالوهاب موسوی نسب	عملکرد دو برج آجری در نظام آبیاری باغ تاریخی عباس آباد بهشهر
۱۴۶	صدیقه آنتیک	باغ صدری تفت و حوض ۹۵ فواره ای آن
۱۵۴	عباس مسعودی	تجزیه و تحلیل الگوی مرجع باغ ایرانی
۱۶۲	محمد ابراهیم زارعی	چهار باغ قدیم و چهار باغ خسرو آباد سنندج

حفاظت مرمت احاد و توسعه پایدار

اندیشه ای بر مرمت و حفاظت باغ های با ارزش تاریخی
وجوه دارای اهمیت در ساماندهی و مرمت باغ های تاریخی ایران
مقدمه ای بر مرمت باغ فین

۱۷۲ هما ایرانی بهبهانی
۱۸۴ سید محمدعلی عمرانی
۱۹۸ حمید رضا جیحانی

توصیف باغ ایرانی

باغ صد رنگ
باغ ایرانی و پاسارگاد
بازپیرایی و بازآرایی باغ و کاخ خورشید کلات
رابطه باغ های حکومتی و شهر در شیراز در دوره صدی
سیر تحول رستنی ها در طول عمر باغ دولت آباد
باغ ارم شیراز
باغ صاحبقرانیه
بررسی کالبدی باغات در شهر همدان
باغ سلیمانیه
معرفی پروژه های باغ شاهزاده ماهان
مجموعه باغ فتح آباد
کوشک باغ های صفوی اشرف البلاد
باغ های ایرانی و اسپانیایی
قزوین، شهری در میان باغ و باغی در میان شهر
تعامل شهر قزوین با باغ های قزوین
باغ چهلستون اصفهان
باغ های مغرب: آب، مایه های سازندگی
باغ و تشکیل بومه انسانی در شهر: (قزوین و بم)

۲۱۴ منوچهر ستوده
۲۱۸ محمد حسن طالبیان
۲۲۶ دکتر یعقوب دانشدوست
۲۳۴ بهوش عالمی
۲۴۴ فرزاد جواهریان و آزاده شاهچراغی
۲۵۴ علیرضا آریان پور
۲۷۲ بانک زید
۲۸۴ رویا سعادتی
۲۹۴ فاطمه حیدری
۳۱۲ کاوه مهرابی و بهرام علیزاده
۳۲۲ محمد سلطان زاهدی
۳۳۰ بهرام رضایی چراتی
۳۴۲ مانوئل گومز آنوناریه
۳۴۸ اردوان امیرشاهی
۳۵۴ عباس اخویزادگان و نادر محمدزاده
۳۵۶ ائوجینیو گالدیری
۳۶۴ محمد ال فائض
۳۶۸ مهدی مجابی

راهکارهای حضور باغ در زندگی امروز

۳۸۷ نسرین فقیه
۳۸۰ ترانه یلدا

وضعیت امروز پژوهش در باغ ایرانی
حضور باغ ایرانی در زندگی امروز

۳۹۴ کتاب شناسی فارسی
۴۰۰ کتاب شناسی لاتین

مقدمه ریاست سازمان میراث فرهنگی وقت

دانشته‌های ما در باره باغ ایرانی کم نیست؛ باغ ایرانی به خصوص در پرتو توجه ایران شناسان و شرق شناسان و سیاحان اروپایی چور، پیر، پتر، چپولی، سکویل وست، پولاک و ... توصیف و معرفی شده است و حتی شاید بتوان گفت تاکنون درباره کمتر از سی و شش نویسنده اروپایی در تاریخ ایران به اندازه باغ گفته و شنیده‌ایم. نتایج این گفت و شنودها نکته‌هایی است که با شنیدن نام باغ ایران، بی اختیار به ذهن می‌آوریم:

نخست اینکه اصطلاح «باغ ایرانی» شیوه‌ای خاص از باغ سازی در جهان را معرفی می‌کند که می‌توان آن را هم‌تراز باغ‌های اروپایی و باغ‌های شرقی یکی از مهم‌دود شیوه‌های بنیادین در تاریخ باغ‌سازی دانست. این الگوی خاص که معمولا با عنوان «چهارباغ» شناخته شده است، اساس پر درخت با خیابان‌های متقاطع که از میانه‌شان جوی آبی می‌گذرد و در محل تقاطعشان کوشک و حوضی قرار دارد، درختان و گل‌های نشسته در چمن و حول خیابان را تداعی می‌کند که معمولا متمولین آن را به منظور تفرج و تماشا مرتب می‌دادند. دوم اینکه باغ ایرانی را غالبا تابع و متناسب محیط گرم و خشک ایران می‌دانیم و برآنیم که همه‌ی شهرت آن تمهیدی است برای ایجاد خرد اقلیمی مروح و باصفا و متضاد با محیط اطرافش. و در نهایت آنکه در تبیین باغ ایرانی، حتی قرار نباشد به مراتب مادی بسنده کنیم آن را بازسازی تصور ایرانیان از بهشت و جوی‌های روان گذرند. در زیر دستانتان نسبت می‌دهیم. درباره این شئون باغ ایرانی تا به حال کم قلم‌فرسایی نشده است و این سبب شده احساس کنیم راز باغ ایرانی بر ما گشوده شده است. اما هر کدام از این دانشته‌ها سوی تاریک و ناشناخته‌ای نیز دارد که ما را به پرسش وامی‌دارد و از اکتفا کردن به دانشته‌هایمان باز می‌دارد:

نخست اینکه هم‌تراز دانستن باغ ایرانی با باغ‌های چینی و اروپایی البته تا حدی صحیح به نظر می‌رسد ولی این تشبیه نباید ما را از توجه به تفاوتها بازدارد و سبب شود مثلا باغ را ما به ازای حقیقی گاردن در اروپا یا یوآن در چین بدانیم. طبیعی است که در این حالت باغ فین و گلشن و جهان‌نما و ... ما به ازایی می‌شود برای باغ ورسای و بابلی و ... و این ما را از جهاتی به ورطه‌ی سوء تفاهم خواهد کشاند. مهمترین خطر آن این است که درک ایرانیان از طبیعت را عینا مشابه درک اروپاییان از طبیعت بدانیم.

چنانچه باغ ایرانی را تابع شرایط و مختصات جغرافیایی ایران بدانیم نیز البته بر خطا نبوده‌ایم لیکن باغ ایرانی محدود به داخل فلات نیست و باغ‌های شمال ایران از جمله باغ عباس‌آباد یا باغ اشرف با وجود موقعیت و اقلیم متفاوت باز با همین الگوی باغ‌سازی پدید آمده‌اند و نتیجتا توجیه الگوی باغ ایرانی یکسره مبتنی بر اوضاع اقلیمی صحیح و کافی نمی‌نماید.

و در آخر اینکه متناظر دانستن باغ با بهشت یا فردوس ما را به این پرسش وامی‌دارد که اگر ایرانیان حقیقتاً الگویی واضح از باغ در ذهن داشتند چطور هیچ دو باغ و حتی هیچ دو چهارباغی عیناً شبیه هم نیست؟ باغ فین و ماهان و هشت‌بهشت و جهان‌نما در عین اینکه شباهت‌هایی دارند ولی نمی‌توان گفت از الگوی واحدی تبعیت می‌کنند. در عین اینکه همه می‌دانیم باغ ایرانی قدمتی بیش از توصیفات اسلامی از بهشت دارد. اخیراً پژوهش‌های برخی محققین و مورخین نشان داده است که تصور رایج از چهارباغ ایرانی یعنی دو جوی و خیابان متقاطع، چهار باغچه در چهار طرف و کوشکی در میانه آن با طرحی کاملاً هندسی و منتظم واقعیت باغ‌های ایرانی را بازگو نمی‌کند. به عبارت دیگر مراد از چهارباغ انتظام هندسی معینی نیست و باغ و چهارباغ و بوستان و گلستان و نارنجستان و ... نام‌هایی است که جابه‌جا برای باغ در معنای عام آن به کار می‌رفته است. مینیاتورها بهتر تمنای ایرانیان از باغ را بازگو می‌کند. باغ ایرانی در مینیاتور هیچ حسی از انتظام هندسی خشک را منتقل نمی‌کند به این معنی که درک فضایی از باغ درکی منجمد و ثابت نیست به عکس فضای باغ بسیار سیال و طبیعی است. اگر با پیش‌فرض هندسی بودن باغ ایرانی به سراغ انعکاس آن در دیگر هنرها چه نقش فرش برویم تنها معدودی از قالی‌هایی که طرح صلیبی در میانه دارند چهارباغ در شمار می‌آیند لیکن نقش غالب قالی‌ها، «ایرانی باغ» است. در واقع باغ ایرانی همه جا حضور دارد و هرخانه به اندازه قالی‌اش سهمی از باغ دارد.

به این ترتیب باغ ایرانی، مدلهای پدید و چندجانبه‌ای است که اشراف یافتن بر همه‌ی وجوه و مجهولات آن به سادگی میسر نیست. تواریخ به ما تذکر می‌دهد که باغ در زندگی عموم ایرانیان تالو چشمگیری داشته است؛ ایرانیان از دیرباز در پرورش اقسام گل‌ها و درختان پیشتاز بودند. «ریه» اسباب شگفتی بسیاری از مسافران خارجی می‌شد. تا جایی که اگر در باغ‌های چینی هنرنمایی باغ‌آریایان در ایجاد هشت‌بیدی و دمان عناصر باغ بود و در اروپا در هرس کردن و ایجاد اشکال تزئینی مختلف از درختان، در ایران هنر باغبان در رساندن گل‌ها به معطرترین حالت و درخشان‌ترین رنگ و رساندن درختان به خوش‌رنگ و باطعم‌ترین میوه‌ها برای همین یکی از متداول‌ترین نام‌های باغ «بوستان» یا «بیستان» بود. باغ جایی است که ورای حضور مادی درخت و گل در آن، مجلسی پریهاو از عطر و نسیم و طم است. در این معنی گلستان یعنی مجلسی موزون از انواع گل‌های رنگارنگ و یا بوستان یعنی مجلسی از بوهای خوش.

با اینکه زیباترین باغ‌های ایرانی باغ‌های اشراف و متمولین بود، حجاب ایرانیان نیز از نعمت حضور در باغ و بوستان بی‌بهره نبودند. به دیگر سخن باغ‌های متمولین به مناسبت‌هایی درهایشان به روی عموم مردم گشوده می‌شد؛ مثل وکیل‌آباد مشهد، پارک امین‌الدوله یا باغ مسعودیه یا باغ الماسی در تهران. همانقدر که حمام یا آب‌خانه‌های متمولین گاه دربی به سمت کوی و گذر و باز به روی عموم داشت بسیار پیش می‌آمد که درهای باغشان نیز برای تفرج و تماشای گشوده می‌شد. به جز این در بسیاری از شهرها نظیر شیراز یا قزوین هر خانواده معمولاً باغ یا باغچه‌ای خارج از شهر داشت که هم از ثمره‌اش بهره می‌برده و هم در آن تفرج می‌کردند و به این ترتیب صحیح نیست که تفرج و گشت و گذار در باغ را محدود به گروه خاصی از باغ و یا چهارباغ بدانیم. در واقع چنانچه باغ ایرانی را به پیروی از مابه‌ازای اروپایی یا شرقی مترادف با حواص و صرفاً چهارباغ بدانیم گرفتار ساده‌سازی شده‌ایم. در عوض مقایسه‌ی این سه الگو باید ما را به جایی برساند که متوجه تعلق این سه نوع باغ به سه جهان فرهنگی متفاوت شویم.

باغ ایرانی معادله‌ای با قدمتی به درازای زندگی در فلات ایران و به پیچیدگی پهن کردن بساط سکونت در این سرزمین است. چنان که می‌توانیم بگوییم سکونت در ایران با ایجاد باغ پیوندی وجودی دارد. بدیهی است که قرار گرفتن در مقام دانای کل در برابر چنین پدیده حیاتی و پیچیده‌ای نتیجه‌ی جزمیتی ساده‌انگارانه است و سبب می‌شود باغ ایرانی ظرایف و دقایقش را بر ما آشکار نکند. به بیان بهتر وقتی لایق تشرف به محضر باغ ایرانی می‌شویم که به جای دانسته‌هایمان با پرسش‌هایمان به سراغ این موضوع برویم و دچار طلب شناخت باشیم. در برابر باغ ایرانی باید همواره پرسشگر باشیم و فراموش نکنیم که دانسته‌های ما درباره‌ی این مفهوم تنها زمانیکه باب پرسش‌های جدیدی بگشاید و ما را به نادانسته‌هایمان آگاه کند ارزشمندست و در غیراینصورت موضوع را در حجاب خواهد برد. نخستین همایش باغ ایرانی از آن جهت رویداد خجسته‌ای بوده است که آتش پرسش‌ها و طلب ما را برافروخته‌تر کرد و جای بسی خشنودی است که بعد از نزدیک به یک دهه مقالات این همایش منتشر می‌شود و به دست طالبان آن می‌رسد.